

Юрій Зайончковський

доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Харківський національний університет
будівництва та архітектури,
(Харків), Україна
zyvkharkov@gmail.com).

Yuriy Zayonchkovski

Associate Professor at the Department of Social
and Humanitarian Disciplines,
Kharkiv National University of Construction
and Architecture,
(Kharkiv), the Ukraine
zyvkharkov@gmail.com

Володимир Тішкін

нумізмат-дослідник, (Москва), Росія
tishkinve71@gmail.com

Vladimir Tishkin

numismatist-researcher, (Moscow), Russia
tishkinve71@gmail.com

**НОВЕ НЕДЖУЧИДСЬКЕ ІМ'Я НА ПІЗНЬОДЖУЧИДСЬКИХ МОНЕТАХ: ДАНГИ
ХАНА САЇД-АХМАДА ІІ З ПОЗНАЧЕННЯМ МІСЦЯ КАРБУВАННЯ ХАЙДАР-БАЗАРІ**

**A NEW NON-JOCHI NAME ON LATE JOCHI COINS:
DANGS OF KHAN SAID-AHMAD II WITH THE MINT NAME HAYDAR-BAZARI**

Анотація

Мета дослідження публікація та аналіз групи срібних джучидських монет XV сторіччя з позначенням раніше не відомого нумізматам та історикам монетного двору (“Хайдар-бек-базар”, “Хайдар-базар”, “Хайдар-базарі”).

Авторам вдалося вивчити декілька десятків екземплярів монет цієї емісії, що дало можливість досить плідно застосувати метод штемпельного аналізу. Було реконструйовано монетні легенди аверсів та реверсів, запропоновано їх переклад. Також було відтворено сітку штемпельних зв'язків, до складу якої увійшли реконструкції відбитків чотирьох лицевих штемпелів та семи зворотних. Встановлено існування десяти штемпельних пар, які використовувалися у монетному виробництві. Було оброблено наявну інформацію щодо вагових характеристик дангів, що досліджуються, середньоарифметичний ваговий показник монет склав 0.67 г.

Студіювання інформації західних та східних середньовічних письмових джерел дало можливість персоніфікувати монетний двір, вказаний на монетних реверсах, та пов'язати його з ім'ям лідера монгольського клану конграт Хайдар-бека. На початку 1430-х років Хайдар мав великий вплив при дворі джучидського хана Улу-Мухаммада, фактично був його “правою рукою”. Потім Хайдар зрадив Улу-Мухаммаду, та, скориставшись гострою боротьбою за владу між його колишнім сюзереном та Мухаммадом б. Тимуром, посадив на ординський престол свого ставленика Саїд-Ахмада Другого. Ці події трапилися, скоріше за все, у 1433 році. Конграт Хайдар був беклербеком хана Саїд-Ахмада у 1433-1441 роках, до самої своєї смерті.

Данги, що досліджуються, можуть бути датовані цим відрізком часу.

З письмових джерел відомо, що “базари” ханів та беклербеків були досить великими кочовими поселеннями-“містами”, в яких мешкали торговці, ремісники та інші представники середньовічної “сфери обслуговування”. У таких базарах могли знаходитися й кочові монетні двори, на що вже вказувалося у науковій літературі. Якщо монети карбувалися у ставці джучидського хана, місце випуску на них позначалося як “Орду-Базар”.

Данги з назвою монетного двору “Хайдар-базар” були вироблені (на переконання авторів) на монетному дворі кочової ставки беклербека Хайдара. Враховуючи велику чисельність дангів з ім'ям Хайдар-бека, які збереглися до нашого часу (їх екземплярів відомо більше ніж усіх монет інших персоніфікованих пізньоджучидських монетних дворів разом узятих), необхідно констатувати досить великий обсяг емісії, що досліджується. Автори вважають, що карбування у великій кількості грошей з позначенням назви кочової ставки беклербека Хайдара було демонстрацією та пропагандою його високого статусу та видатного положення у Золотоординській державі.

Можна також стверджувати, що пропонована стаття є лише початком дослідження віддзеркалення політичної кар'єри беклербека Хайдара у нумізматичних джерелах та, зокрема, прогнозувати розширення штемпельної сітки цієї емісії. Автори впевнені, що введення в науковий обіг аналізу продукції нового персоніфікованого пізньоджучидського монетного двору може активізувати результативні дослідження як нумізматики, так і політичної історії джучидської держави у XV сторіччі.

Summary

The group of dangs of Khan Said-Ahmad II of Haydar-Bazari as mint place is investigated. Photographs of some of the coins of this issue were previously published but, according to the authors, with an incorrect interpretation of the reverse legends.

The die chain (4 obverse dies, 7 reverse dies, 10 die pairs) has been reconstructed and another reading of the coin legends has been proposed. The mint place of this group is designated as Haydar-bek-bazar, Haydar-bazar or, Haydar-bazari.

The authors believe that the bazaar indicated on the reverse was personified by the name of the Khongirat Haydar-bek who was first the “right hand” and son-in-law of Khan Ulu-Muhammad, then betrayed him, rebelled and put Khan Said-Ahmad II on the throne. Khongirat Haydar was the Beylerbey of Khan Said-Ahmad from 1433 to 1441, until his death.

The investigated dangs can be dated by this period of time; they were struck at the mint at the nomad horde of Khongirat Haydar-bek. Coins with the name of the Beylerbey Haydar's horde may have been a demonstration and propaganda of his high status in the state.

Ключові слова: Золота Орда, нумізматики, данг, Саїд-Ахмад II, конграт Хайдар-бек, Хайдар-базарі.

Keywords: numismatics, Golden Horde, dang, Said-Ahmad II, Khongirat Haydar-bek, Haydar-bazari.

One of the authors of the above mentioned article in his “Jochi Silver Coins Minted on behalf of Khan Said Ahmad”, the publication of 2013, stated that the study of emissions of Said Ahmad II was actually just beginning¹ and “with reasonable certainty” predicted “future discovery of new types and new mint places of this sovereign”².

This work demonstrates the correctness of the forecast made five years ago and introduces into the scientific use a group of dangs of Said-Ahmad II with Haydar-Bazari as mint place. Some of the coins of this group were previously published (this will be discussed below) but with an incorrect interpretation of the reverse legends.

The group of dangs of Said-Ahmad II with Haydar-Bazari as mint place

Fig. 1 shows the photographs of the coins being the subject of this study (the coin weights and the number of the die pairs according to the scheme of graphic reconstruction of dies reproduced in Fig. 2 are specified). All the photographs reproduced in the text are taken by Yu. V. Zayonchkovskiy.



Fig. 1.1. 0.65 g, SP1.



Fig. 1.2. 0.66 g, SP2.

¹ Зайончковский Ю.В. Джучидские серебряные монеты, отчеканенные от имени хана Саид Ахмада. Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 84.
² Ibid. С. 85.



Fig. 1.3. 0.71 g, SP3.



Fig. 1.4. 0.67 g, SP4.



Fig. 1.5. 0.71 g, SP8.



Fig. 1.6. 0.72 g, SP10.



Fig. 2 shows the die chain of this emission. Letter A denotes drawings of the obverses; letter R denotes those of the reverse, SP stands for the die pair.

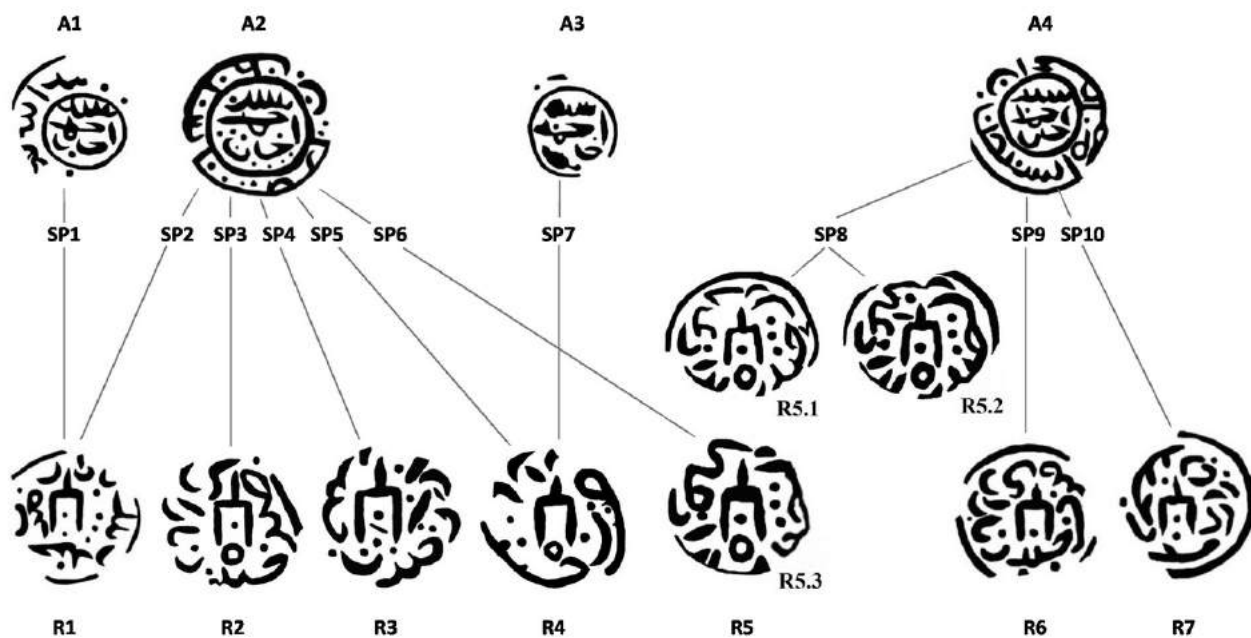


Fig. 2. Die chain of dangs with Haydar-Bazari as mint place
Let's consider legends on the obverse of the analyzed coins.

A1.	Fragment of the circular legend: خلد الله ملكه ... Central circle: سيد احمد خان	...MAY ALLAH EXTEND HIS KINGSHIP... SAID-AHMAD KHAN
A2.	Circular legend: السلطان اعظم Central circle: سيد احمد خان	SUPREME SULTAN SAID-AHMAD KHAN
A3.	Circular legend is not clear. Central circle: سيد احمد خان	SAID-AHMAD KHAN
A4.	Circular legend: السلطان اعظم Central circle: سيد احمد خان	SUPREME SULTAN SAID-AHMAD KHAN

The legends of the reverses of the dangs can be read as follows

R1. ضرب حيدر بيك بازار HAYDAR-BEK BAZAR MINT.

Fig. 3 shows a photograph of the Crimean dang of Khan Bek-Sufi (the obverse of which was drawn and read by A. L. Ponomarev¹) with بيك close to the name of the Khan.



Fig. 3. Dang of Khan Bek-Sufi. 0.91 g.

R2.	The legend begins at 1 o'clock. ضرب حيدر بازار	HAYDAR BAZARI MINT
R3.	The legend begins at 4 o'clock. ضرب حيدر بازار	HAYDAR BAZAR MINT
R4.	The legend begins at 2 o'clock. ضرب حيدر بازار...	HAYDAR BAZAR MINT ...
R5.	The legend begins at 11 o'clock. ضرب حيدر بازار	HAYDAR BAZARI MINT

¹. Пonomарёв А.Л. Хан Крыма Бек Суфи, его законные данги и лже-Едигей. Государственный исторический музей. Нумизматические чтения 2013. Москва: Триумф принт, 2013. С. 79, 80.

The authors believe that the R5 die underwent correction, therefore the die chain shows three striking of this die (designated as R5.1, R5.2 and R5.3) at different stages of its use.

R6. The legend begins at 1 o'clock.

ضرب حیدربازاری

HAYDAR BAZARI MINT

R7. The legend begins at 5 o'clock.

ضرب حیدربازاری

HAYDAR BAZARI MINT

According to the information kindly provided to the authors by N.S. Seytyagyev, the translator of the work “Umdet al-Akhbar” of Abdulgaffar Kyrymi¹, the Crimean-Tatar historian of the 18th century, the name of Khongirat Haydar-bek was featured there as قونگرات حیدر بک. The Khorezm historian Utemish-Haji in his work “Kara Tavarikh” written in the middle of the 16th century also tells about Khongirat Haydar as². قونگرات حیدر.

The authors believe that the name of this emir personified the bazaar indicated on the reverse of the dangs.

Haydar-bek Beylerbey of Khan Said-Ahmad II.

Haydar-bek came from the Mongol clan of Khongirats which was recorded in Ulus Jochi at least from the end of the 13th century and “from which sultans of “Altyn Urug” often took wives since the days of Jochi”³.

At the beginning of the 1430s, Khongirat Haydar occupied a very high position at the court of Khan Ulu-Muhammad. The message of the great Lithuanian prince Svidrigailo “to our friend, dear Prince Pavel, Misr Prusky”⁴. published by N. M. Karamzin, it was interpreted as “King Magmet” presented “Prince Aydar” as his “right hand, son-in-law”⁵. N. M. Karamzin dates this message in 1432⁶, V. P. Gulevich in 1431⁷.

Then Haydar betrayed Ulu-Muhammad.

Such behavior of the Tatar emirs of the 15th century who regularly betrayed khans they served to was the norm. For example, R. Yu. Reva believes that the grandson of Idegay Wakkas was the Beylerbey of the Khans of Abu-l-haira, then Mahmud b. Muhammad b. Timur, again Abu-l-haira, Mustafa and again Abu-l-haira⁸.

Utemish-haji says that when Ulu-Muhammad unleashed war with Muhammad b. Timur and Navruz-bek “Khongirat Haydar took offense at the Khan, collected three tumens (military units of 10.000 people) of Khongirats, separated himself from the Khan and did not obey him. He did not come to this battle. After the battle, the Khan’s forces were exhausted. Haydar went and raised Sayyid Ahmad, the son of Jabbarberdi, as the Khan, and sent away Muhammad Khan”⁹.

Abdulgaffar Kyrymi also reports that “Khongirat Haydar-bek who manifested disobedience due to the struggle between Ulug Muhammad Khan who came to the throne in the Crimea and Kuchuk Muhammad, ultimately rebelled and put Seyyid Ahmad, the son of Jalaleddin Khan, on the throne”¹⁰.

¹ Абдулгәффар Кырыми. Умдет ал-ахбар. II. Из истории крымских ханов (правление Хаджи Гирия, Менгли Гирия, Мухаммед Гирия I и Саадет Гирия I): Пер. с османско-турецкого Н.С. Сейтягьева Золотоордынское обозрение. 2015. № 4. С. 207-213.

² Утемиш-хаджи. Кара таварих. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2017. С. 169.

³ Исхаков Д.М., Измайлов И.Л. Татарские кланы Улуса Джучи: происхождение и место в системе власти. От Онона к Темзе. Чингисиды и их западные соседи. М.: Издательский дом Марджани, 2013. С. 191.

⁴ Карамзин Н.М. История Государства Российскаго. Издание 2-е, испр. Т. 5. Санктпетербург: В типографии Н. Греча, 1819. Примечания. С. 175.

⁵ Ibid. С. 176.

⁶ Ibid. С. 177.

⁷ Гулевич В.П. Северное Причерноморье в 1400. 1442 гг. и возникновение Крымского ханства. Золотоордынское обозрение. 2013. № 1. С. 120.

⁸ Рева Р.Ю., Недайвода А.В. Монеты с именем амира Ваккаса и два правления Махмуда, хана Большой Орды. Вестник НГУ. Серия: История, филология. Том 16. № 7: Археология и этнография. Новосибирск, 2017. С. 155.

⁹ Утемиш-хаджи. Кара таварих. С. 80.

¹⁰ Миргалеев И.М., Пашаоглу Д.Д. Обзор сочинения Абдулгәффар Кырыми «Умдет ал-ахбар». Золотоордынское обозрение. 2014. № 2 (4). С. 45.

This happened, most probably, in 1433¹, it was from that autumn when this Jochi was mentioned in the documents of the correspondence between the Lithuanian prince Svidrigailo as the ruling Khan². A.V. Yakushechkin claims that Said-Ahmad came to power in the Crimea at the turn of 1433 and 1434³.

Haydar was near Said-Ahmad II until his death.

“Saitmacmet” (Said-Ahmad) and “Aydarbi” (Haydar-bek)⁴ are mentioned in the book of accounts of the Genoese Treasury of Kafa, the entry dated March 29, 1441. Based on this information, V. P. Gulevich claims that Haydar stayed in the Crimea in March 1441 with Said-Ahmad⁵.

A.V. Yakushechkin logically (considering the subsequent events) believes that “Aydar dies in around 1441”⁶.

According to V.D. Smirnov, “a legend that is repeated by all Turkish-Tatar sources”⁷ says: “Then the most powerful of the emirs of that time and the supporter of Sayyid-Ahmad Khan Khongirat Heidar Murza died; then prestige overpassed to the Shirin-Taghene-Murza. And since Taghene-Murza had a feud towards Sayyid-Ahmad Khan, he began to search for and ask about one of the two missing Khans in order to make him Khan. One wise man from the subjects of Gyas-ed-Din, the father of Hacı Giray, who knew about Hacı Giray, informed Taghene-Murza. Taghene-Murza immediately sent the mentioned person to Hacı Giray. Hacı Giray immediately upon arrival entered the society of Taghene-Murza. All Murzas, having sworn to him, made him a Khan. Then, when both Khans entered into battle with each other, Hacı Giray Khan won, and Sayyid-Ahmad Khan, being defeated, fled to the Volga”⁸.

One can agree with A. V. Yakushechkin that “it is noteworthy that all events began precisely after the death of Aydar”⁹. These events ended in the spring of 1442. The analysis of sources made it possible for V. P. Gulevich “to conclude that Hacı Giray became Khan in March or April of 1442”¹⁰. A. V. Yakushechkin also argues that “the proclamation of Hacı Giray Khan occurred no later than in March 1442. Immediately after the election of Hacı Giray as a Khan he made a military campaign against Said-Ahmad outside the Crimea. The campaign lasted at least until the mid-summer and ended with the victory of Hacı Giray”¹¹.

Thus, there is reason to assert that Khongirat Haydar was the Beylerbey of Khan Said-Ahmad approximately from 1433 to 1441. His death was a circumstance that provoked Hacı Giray’s coming to power in the Crimea.

Haydar-bek-bazari the nomadic mint of the Beylerbey Haydar

“Hardly had the ruler stopped they immediately spread out the bazaars leaving wide roads”¹², wrote Josaphat Barbaro, the Venetian merchant, who lived for a decade and a half (from 1436 to 1452) in Tana, a Venetian colony in the mouth of the Don. He went on saying: “If you ask me “Do they, therefore, wander like gypsies?”, I would answer negatively since (except that their camps are not surrounded by walls) they seem to us to be the largest and most beautiful cities”¹³.

1. Гайваронский О. Повелители двух материков. Т. 1. Крымские ханы XV XVI столетий и борьба за наследство Великой Орды. К.: Майстерня книги, 2010. С. 23.

2. Флоря Б.Н. Орда и государства Восточной Европы в середине XV века (1430-1460). Славяне и их соседи. Славяне и кочевой мир. Выпуск 10. М.: Наука, 2001. С. 177.

3. Якушечкин А.В. К вопросу об обстоятельствах прихода к власти Хаджи-Гирея. Золотоордынское обозрение. 2016. Т.4. № 3. С. 593.

4. Ibid. С. 587.

5. Гulevich В.П. Северное Причерноморье в 1400. 1442 гг. С. 126-127.

6. Якушечкин А.В. К вопросу об обстоятельствах прихода... С. 594.

7. Smirnov В.Д. Крымское ханство под веховенством Османской Порты до начала XVIII века. СПб: Университетская типография в Казани, 1887. С. 212.

8. Ibid. С. 216.

9. Якушечкин А.В. К вопросу об обстоятельствах прихода... С. 594.

10. Гulevich В.П. Северное Причерноморье в 1400. 1442 гг... С. 110.

11. Якушечкин А.В. К вопросу об обстоятельствах прихода... С. 580.

12. Барбаро и Контарини о России. К истории итальянско-русских связей в XV в. Ленинград: Наука, 1971. С. 147.

13. Ibid. С. 148.

Pero Tarfour, the Castilian traveler, who visited Solhat in January 1438¹, told in his travel notes that “from there he wanted to go to see the Lordo-Bazaar of the Great Khan ... as his court is called, and I found out about it, what was it look like. The place where the market was, as they call it, is a big city ...; those houses were portable, some of canvas, others from poles; sometimes it happened that ... the city was moved to another place and then they transport all their belongings on the carts to that place and settled in the same order and if they cannot get out differently”².

According to V. P. Yudin, large groups of traders, artisans and other representatives of the medieval “service industry” along with their families, servants, yurts, and their entire household were usually accompanying the Khan’s hordes in the plains. They constantly wandered along with the Khan’s horde and formed a “nomadic city”, sometimes very large. Such nomadic cities were called the horde-bazaar, literally “horde-market”, naturally in the eastern sense of the word. After all, in the East, the market was not only a market but also a place for producing various products³.

Considering the fact that the meaning of the term “horde” is “the venue of the ruling Khan”⁴, the indication of the mint place on the reverses of the late Jochi dangs “Ordu-Bazar Mint” can be understood as the statement of the issue of these coins at the nomadic hordes of the Jochi Khans which among other things included a mint. V. V. Maiko admitted that the mint Ordu-Bazar “travelled” with the horde of the Khan and was at different times in regions with different traditions of coinage. Proceeding from this, coins indicating the place of coinage as the Ordu-Bazaar were made according to different weight norms”⁵.

In 2007, A. V. Pachkalov, in our opinion, correctly suggested that coins with the mint name “Beck-Bazar” was “carried out in the markets of beks (beys) which were the successors of Idigay under the Khans of Jochi”⁶.

Thus, the mint name on the published coins “Haydar-bek Bazar”, “Haydar Bazar” or “Haydar Bazari” means striking of these dangs in mint of the nomadic horde of Khongirat Haydar-bek.

It is logical to assume that the bazaar of Haydar-bek who put Said-Ahmad II on the throne greatly exceeded by its size and wealth the Ordu-Bazaar of the youngest Khan. The coinage with the designation of the name of the horde of Beylerbey Haydar could serve as a demonstration and propaganda of his high status in the state.

The issue with the localization of this mint is solved simply mint of Beylerbey was there where Beylerbey was on the way of its nomadic movements during the work of the travelling mint.

Dangs of the mint of Haydar-Bazari in numismatic publications.

As already mentioned, the coins studied were reproduced in scientific works but with incorrect attributions.

Thus, in 2004 K. K. Khromov in his article cited photos of dangs struck with SP3⁷, SP8⁸ and SP9⁹. The reverse legends in the following way: “with distorted words from left to right “the mint of the Horde Bazar”¹⁰.

The Kirk-Ersky treasure consisting in particular of 4,256 silver coins and published by V. V. Maiko in 2007 counted four dangs struck with SP3¹¹ and one with SP4¹². These coins are attributed by the publisher to type I of the “ of Khan Said-Ahmed”. V. V. Maiko reads the mint name of the nos. 4112 to 4115 as “Ordu-Bazar”, and in the case of the dang SP4 (“where the mint name is struck carelessly and dimly”) as “Ordu-Bazar (?)”¹³.

1. Тафур П. Странствия и путешествия. — Москва: Индрик, 2006. С. 26.

2. Тафур П. Странствия и путешествия. С. 167.

3. Юдин В.П. Орды: Белая, Синяя, Серая, Золотая. Утемиш-хаджи. Чингиз-наме. Алма-Ата: Гылым, 1992. С. 22.

4. Ibid. С. 22.

5. Майко В.В. Кырк-Ерский клад городища Чуфут-Кале в Юго-Западном Крыму. К.: Академперіодика, 2007. С. 139, 140.

6. Пачкалов А.В. О монетах «Бик-Базара» и «Тимур Бик-Базара» (Джучиды, XV в.). Российская археология. 2007. № 2. С. 129.

7. Хромов К.К. Монетный двор второй четверти XV века «Орда Базар» в Нижнем Поднепровье. Восточная нумизматика в Украине. Сборник публикаций. Часть I. Монеты Джучидов XIII XV веков. Киев, 2004. С. 62, Рис. 8.3.

8. Ibid. С. 62, Рис. 8.4.

9. Ibid. С. 62, Рис. 8.1.

10. Ibid. С. 42.

11. Майко В.В. Кырк-Ерский клад... С. 161, № 4112, 4113, 4114, 4115.

12. Ibid. С. 162, № 4116.

13. Ibid. С. 142, 155.

Metrology and dating of the published issue.

The authors managed to study 44 coins of the issue in question. Fig. 4 shows the graphic reconstructions of the die pairs used for minting the coins and the known number of coins struck by each particular pair.

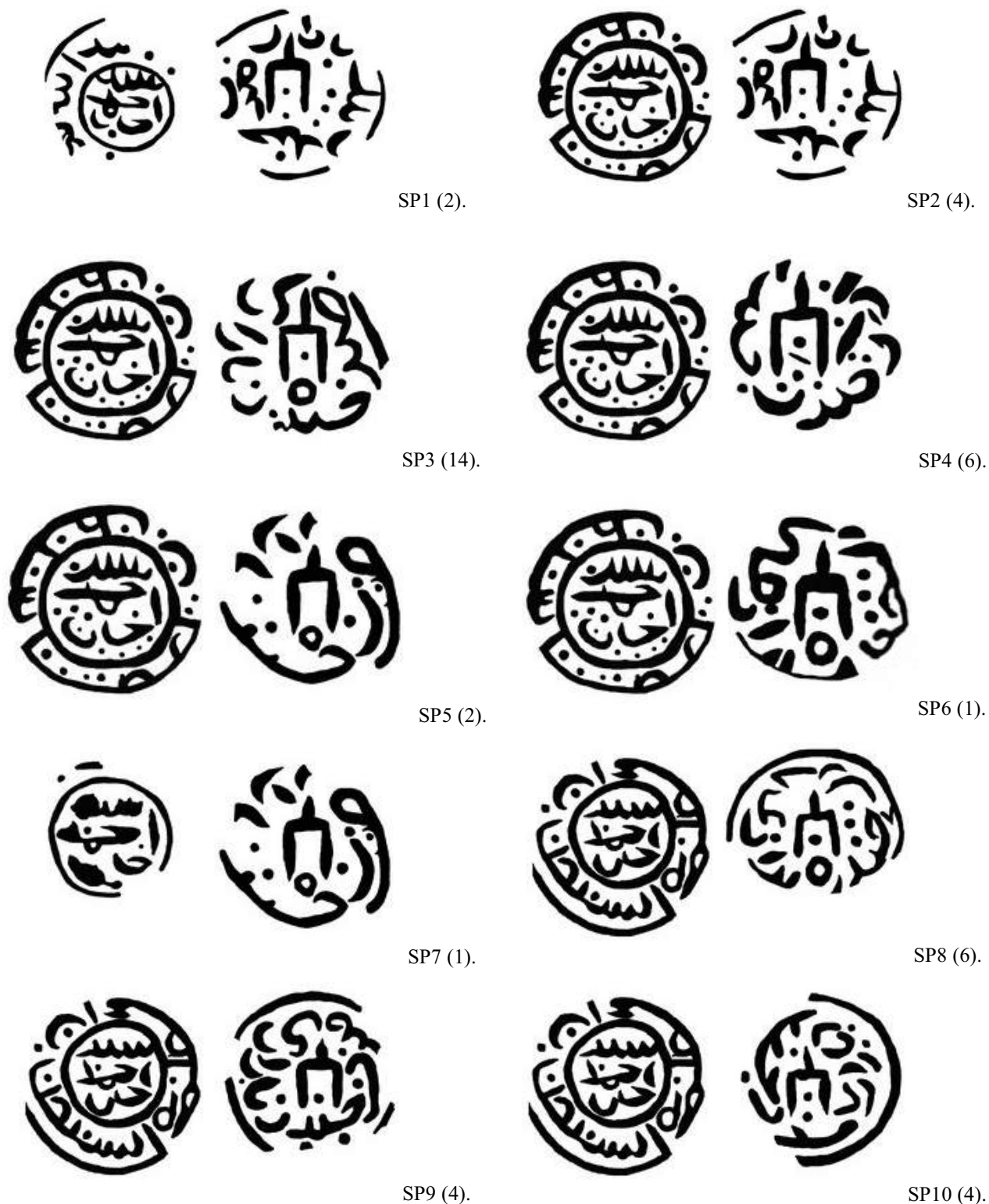


Fig. 4.

Graphic reconstruction of the die pairs used for minting the coins. In brackets the number of identified coins struck with these dies.

The distributions of coins weights is presented in the diagram Fig. 5.



Fig. 5. Distribution of the coins weights struck at Haydar-Bazari.

When compiling this diagram, the authors used all the information on the weight characteristic of dangs that they had not being however sure of the absolute accuracy of measurements not performed by them. As a result the average arithmetic weight of the coin was 0.67 g.

Due to the above historical facts, the authors tend to date the published group of coins to the beginning of the reign of Khan Said-Ahmad II, the time when Khongirat Haydar was the Beylerbey of this Khan and when Haydar-Bazar existed as such.

The issue, the introduction into the scientific circulation of which the article is devoted to, is interesting in many respects. It is worth paying attention to the designation of the mint place on coins which were minted for a relatively short period, like *حیدر بیک بازار*, *حیدر بازار*, and *حیدر بازار ی*. The key here is the name of Haydar and his nomadic horde designated as “bazar” or “bazari”.

In comparison to the issues of other “personalized” bazaars the coins which propagated the Beylerbey Haydar were minted with a much larger number of dies, and there are serious reasons to believe that the emission analyzed was very significant.

Concluding the presentation, the authors state that the study of this interesting group of coins is just beginning, they are sure that the die chain shown in Fig. 2 will be supplemented and expanded. It is worth mentioning that the authors know a few more reverse dies, but unfortunately the available photos of them do not allow to expand the graphic reconstruction.

Literature

1. Абдулгаффар Кырыми. Умдет ал-ахбар. II. Из истории крымских ханов (правление Хаджи Гирая, Менгли Гирая, Мухаммед Гирая I и Саадет Гирая I). Пер. с османско-турецкого Н.С. Сейтягьева. Золотоордынское обозрение. 2015 № 4. С. 207-213.
2. Барбаро и Контарини о России. К истории итальянско-русских связей в XV в. Иосафат Барбаро, Амброджо Контарини. Ленинград: Наука, 1971. 275 с.
3. Гайваронский О. Повелители двух материков. Т. 1. Крымские ханы XV XVI столетий и борьба за наследство Великой Орды. Киев: Мастерня книги, 2010. 400 с.
4. Гулевич В.П. Северное Причерноморье в 1400 - 1442 гг. и возникновение Крымского ханства. Золотоордынское обозрение. 2013. № 1. С. 110-146.

5. Зайончковский Ю.В. Джучидские серебряные монеты, отчеканенные от имени хана Саид Ахмада. Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 81-87.
6. Исхаков Д.М., Измайлов И.Л. Татарские кланы Улуса Джучи: происхождение и место в системе власти. От Онона к Темзе. Чингисиды и их западные соседи. К 70-летию Марка Григорьевича Крамаровского. М.: Издательский дом Марджани, 2013. С. 178-203.
7. Карамзин Н.М. История Государства Российского. Николай Карамзин – Издание второе, исправленное. Т. 5. Санктпетербург: В типографии Н. Греча. Иждивением братьев Слѣниных, 1819. 412, 284 с.
8. Майко В.В. Кырк-Ерский клад городища Чуфут-Кале в Юго-Западном Крыму. К.: Академперіодика, 2007. 190 с.
9. Миргалеев И.М., Пашаоглу Д.Д. Обзор сочинения Абдулгaffара Кырыми “Умдет ал-ахбар”. Золотоордынское обозрение. 2014. № 2 (4). С. 35-60.
10. Пачкалов А.В. О монетах “Бик-Базара” и “Тимур Бик-Базара” (Джучиды, XV в.). Российская археология. 2007. № 2. С. 128-133.
11. Пономарев А.Л. Хан Крыма Бек Суфи, его законные данги и лже-Едигей. Государственный исторический музей. Нумизматические чтения 2013. Материалы докладов и сообщений. Москва: Триумф принт, 2013. С. 76-84.
12. Рева Р.Ю., Недайвода А.В. Монеты с именем амира Ваккаса и два правления Махмуда, хана Большой Орды. Вестник НГУ. Серия: История, филология. Том 16. № 7: Археология и этнография. Новосибирск, 2017. С. 151-159.
13. Смирнов В.Д. Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века. Санкт-Петербург: Университетская типография в Казани, 1887. 769 с.
14. Тафур П. Странствия и путешествия. Перевод, предисловие и комментарии Л. К. Масиеля Санчеса. Москва: Индрик, 2006. 296 с.
15. Утемиш-хаджи. Кара таварих. Перевод на русский язык И.М. Миргалеева, Э.Г. Сайфетдиновой; общая и научная редакция И.М. Миргалеева. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2017. 312 с.
16. Флоря Б.Н. Орда и государства Восточной Европы в середине XV века (1430-1460). Славяне и их соседи. Славяне и кочевой мир. Выпуск 10. М.: Наука, 2001. С. 172-196.
17. Хромов К.К. Монетный двор второй четверти XV века “Орда Базар” в Нижнем Поднепровье. Восточная нумизматика в Украине. Сборник публикаций. Часть I. Монеты Джучидов XIII-XV веков. К., 2004. С. 34-57.
18. Юдин В.П. Орды: Белая, Синяя, Серая, Золотая. Утемиш-хаджи. Чингиз-наме. Алма-Ата: Гылым, 1992. С. 14-56.
19. Якушечкин А.В. К вопросу об обстоятельствах прихода к власти Хаджи-Гирея. Золотоордынское обозрение. 2016. Т.4. № 3. С. 580-601.

References

Abdulgaffar Kyrymi, (2015). *Umdet al-ahbar. II. Iz istorii krymskih hanov (pravlenie Hadzhi Giraja, Mengli Giraja, Muhammed Giraja I i Saadet Giraja I)* [Umdet al-ahbar]. *Zolotoordynskoe obozrenie*, 4, 207-213. [in Russian].

Barbaro i Kontarini o Rossii *K istorii ital'jansko-russkikh svjazej v XV v.* (1971). [Barbaro and Contarini about Russia]. Leningrad: Nauka. [in Russian].

Gajvaronskij, O. (2010) *Poveliteli dvuh materikov. T. 1. Krymskie hany XV-XVI stoletij i bor'ba za nasledstvo Velikoj Ordy.* [Lords of Two mainlands]. Kiev: Majsternja knigi. [in Russian].

Gulevich, V. P. (2013). *Severnoe Prichernomor'e v 1400 - 1442 gg. i vozniknovenie Krymskogo hanstva* [Northern Black Sea coast in 1400-1442 and the emergence of the Crimean Khanate]. *Zolotoordynskoe obozrenie*, 1, 110-146. [in Russian].

Zajonchkovskij, Ju. V. (2013) *Dzhuchidskie serebrjanye monety, otchekanennye ot imeni hana Said Ahmada* [Jochi Silver Coins Minted on behalf of Khan Said Ahmad]. *Naukovi zapiski z ukraïns'koï istorii*, (33), 81-87. [in Russian].

Ishakov, D. M., Izmajlov I. L. (2013) *Tatarskie klany Ulusa Dzhuchi: proishozhdenie i mesto v sisteme vlasti. Ot Onona k Temze. Chingisidy i ih zapadnye sosedi* [Tatar clans of Ulus Jochi: origin and place in the system of power]. Moscow: Izdatel'skij dom Mardzhani, 178-203. [in Russian].

Karamzin, N. M. (1819) *Istorija Gosudarstva Rossijskago* [History of Russian State]. 5. Sanktpeterburg: V tipografii N. Grecha. [in Russian].

Majko, V. V. (2007) *Kyrk-Erskij klad gorodishha Chufut-Kale v Jugo-Zapadnom Krymu* [Kirk-Ersky treasure of Chufut-Kale ancient settlement in the South-Western Crimea]. Kiev: Akademperiodika. [in Russian].

Mirgaleev, I. M., Pashaoglu, D.D. (2014) *Obzor sochinenija Abdulgaffara Kyrymi «Umdet al-ahbar»* [Review of the work of Abdulgaffar Kırımı “Umdet al-ahbar”]. *Zolotoordynskoe obozrenie*, 2, 35-60. [in Russian].

Pachkalov, A.V. (2007) *O monetah “Bik-Bazara” i “Timur Bik-Bazara” (Dzhuchidy, XV v.)* [About coins of “Bik-Bazar” and “Timur Bik-Bazar”]. *Rossijskaja arheologija*, 2, 128-133. [in Russian].

Ponomarjov, A. L. (2007) *Han Kryma Bek Sufi, ego zakonnye dangi i lzhe-Edigej* [Khan of the Crimea Bek Sufi, his legitimate dang and false Edigu]. Abstract of papers: *Gosudarstvennyj istoricheskij muzej. Numizmaticheskie chtenija 2013*. (pp. 76-84). Moscow. [in Russian].

Reva, R. Ju., Nedajvoda A.V. (2017) *Monety s imenem amira Vakkasa i dva pravlenija Mahmuda, hana Bol'shej Ordy* [Coins with the name of amir Waqqas and the two reigns of Mahmud, khan of the Big Horde]. *Vestnik NGU. Serija: Istorija, filologija*, 16, 7, 151-159. [in Russian].

Smirnov, V. D. (1870) *Krymskoe hanstvo pod vohovenstvom Otomanskoj Porty do nachala XVIII veka* [The Crimean Khanate was under the Ottoman supremacy prior to the beginning of the XVIII century]. Sankt-Peterburg: Universitetskaja tipografija v Kazani. [in Russian].

Tafur, P. (2006) *Stranstvija i puteshestvija* [Wanderings and travels]. Moskow: Indrik. [in Russian].

Utemish-hadzhi. (2017) *Kara tavarih* [Kara tavarih]. Kazan': Institut istorii im. Sh. Mardzhani AN RT. [in Russian].

Florja, B. N. (2001) *Orda i gosudarstva Vostochnoj Evropy v seredine XV veka (1430 1460)* [Horde and the states of Eastern Europe in the middle of the XV century (1430 - 1460)]. *Slavjane i ih sosedi. Slavjane i kochevoj mir*, 10, 172-196. [in Russian].

Hromov, K. K. (2004) *Monetnyj dvor vtoroj chetverti XV veka “Orda Bazar” v Nizhnem Podneprov'e* [Mint of the second quarter of the XV century “Horde Bazaar” in the Lower Dnieper area]. *Vostochnaja numizmatika v Ukraine*, (1), 34-57. [in Russian].

Judin, V. P. (1992) *Ordy: Belaja, Sinjaja, Seraja, Zolotaja* [Hordes: White, Blue, Gray, Gold]. *Utemish-hadzhi. Chingiz-name*, Alma-Ata: Gylym, 1992, 14-56. [in Russian].

Jakushechkin, A. V. (2016) *K voprosu ob obstojatel'stvah prihoda k vlasti Hadzhi- Gireja* [On the issue of the circumstances of the coming to power of Hadji-Girey]. *Zolotoordynskoe obozrenie*, 4, 3, 580-601. [in Russian].